Forskningsdebattens långa vågor

Ulf Sandström

Uppfattningen att den svenska forskningspolitiska debatten är dåligt utvecklad och att få, alltför få, akademiker deltar är ganska spridd. Leder detta i så fall till att debatten domineras av vissa perspektiv och av speciella erfarenheter? Svar på den typen av frågor kan sökas på flera olika sätt: Ett innehållsligt perspektiv är viktigt när man närmar sig saken, men det är också intressant att nyttja kvantitativa metoder för att studera forskningspolitiska artiklar och inlägg i dagstidningar och periodiska tidskrifter.

Diskussionen om det nya forskningslandskapet får på detta sätt en allmän bakgrundsteckning. Debatter är en slags temperaturmätare som avläser reaktionerna på organisatoriska och institutionella förändringar. Hur ser debattfältet ut, hur har aktivitetsnivån utvecklats och vilka är de aktörer som för ut sina ståndpunkter? Vilka är förmedlings- och spridningsagenterna? Frågor av den typen är möjliga att fånga med kvantitativa metoder. En undersökning av artiklar i svensk dagspress och svenska tidskrifter under de senaste två decennierna kan kasta nytt ljus över hur förändringarna i forskningslandskapet upplevs och vilka reaktionsmönster som uppkommer.

Centrala inslag i den svenska forskningspolitiken har kommit att ifrågasättas mer högljutt och starkare än tidigare. I debattartiklar, ofta kritiska mot utbildningsministern, har ett stort antal professorer på senare år luftat sitt missnöje med sakernas tillstånd. I Sverige har vi vant oss vid att ett fåtal personer från de stora universiteten – i regel humanister eller samhällsvetare – dominerar och påverkar innehållet i det forskningspolitiska samtalet. Detta behöver inte innebära stora skevheter i sig. Huruvida problemuppfattningen huvudsakligen är ”lokalt” determinerad eller inte en empirisk fråga som borde bli föremål för kvalificerade studier. Att skillnader mellan och inom universiteten har betydelse för de forskningsideologiska ställningstagandena är en arbetshypotes som förefaller rimlig (jfr. Sandström 1999). På basis av detta antagande blir det intressant att studera hur debattfältet ser ut.

Idéer i siffror – om metod och material

Det långa kvantitativa perspektivet kan hjälpa oss se strukturer i den forskningspolitiska diskussionen och riktar uppmärksamhen mot de aspekter av debatten som främst låter sig studeras med hjälp av siffror, tabeller och diagram. En översiktlig analys baserad på det tematiska innehållet kommer att påverka framställningen, men endast i syfte att ge ett sammanhang och kött och blod till analysen. Hela övningen bygger på ett uttag ur en ArtikelSök som är en databas

vilken registrerar artiklar i svenska dagstidningar och periodiska tidskrifter. Finlandssvenska tidningar har tagits bort ur materialet.

ArtikelSök (faktaruta)

Databasen *ArtikelSök* finns tillgänglig i elektronisk form. Bibliotekstjänst är ansvariga för tjänsten (www.btj.se/btjcgi/asok/).

I *ArtikelSö*k indexeras innehållet i över 500 tidskrifter (1979-) och ett 30-tal dagstidningar. Tidigare indexerades också innehållet i årsböcker, men detta har upphört. Årsböckernas innehåll är dock sökbart fram till 1997. Referenser till tidskrifter som inte längre indexeras kvarligger i basen och är sökbara.

Antalet artiklar som indexeras i *ArtikelSök* har ökat från 41,156 till 69,670 per år under perioden 1980-2000. Vid utgången av 2001 innehöll databasen totalt 1,228,564 poster.

Med hjälp av databasen har artiklar med inriktning mot forskningspolitiska frågeställningar identifierats. Sökordet ”forskningspolitik” har använts, men även andra termer har prövats (t.ex. forskning och utveckling, högskolan, teknikpolitik, näringspolitik etc.). En anledning till att välja enbart forskningspolitik är att sökningarna måste klippas ut ur ArtikelSök, det finns ingen funktion för textimport i programmet. Söktermen ger 400 poster, vilket är ett ur forskningsekonomisk synpunkt, rimligt urval. Uttaget gjordes sista veckan i december 2001. Urvalet förefaller inte i alltför stor utsträckning exkludera sådant som borde tillhöra den forskningspolitiska debatten eller att inkludera sådant som inte hör dit. Det bör nämnas att *ArtikelSök* använt indexeringstermen ”forskningspolitik” under hela perioden. Idén är inte heller att ta fram ett absolut tal för volymen av debatt om forskningspolitiken, utan att redogöra för trender och fördelningar.

Till problemen hör att tolkningen av söktermerna kanske inte varit stabil över tid. Databasen förefaller endast omfatta artiklar som direkt apostroferar området forskningspolitik. Det gör att en del artiklar med sökordet ”högskolan” borde ha varit med. Detta är troligen inte en källa till systematiska skevheter, men det bör ända sägas att databasen inte är helt perfekt för de ändamål som en undersökning av det här slaget vill uppnå. Nämnas kan att fackliga tidskrifter inte ingår i urvalet, vilket gör att *Universitetsläraren* inte finns med. Uppenbart är att det saknas en hel del artiklar som varit av betydelse för den forskningspolitiska debatten – det finns ett källkritiskt problem som är svårt att överblicka – men med de argument som givits ovan, om intresse för trender och inte absoluta tal, finns anledning att gå vidare med analysen.

I *ArtikelSök* ges uppgift om författare, artikelrubrik, tidning/tidskrift, publiceringsdatum och en uppgift om huruvida artikeln givit upphov till repliker. Sådana debatterande inlägg, vilka framgår

av att det sker en markering i databasen av att det finns repliker, betraktas som självständiga artiklar i en del av analyserna. Det är frågan om 319 inlägg. Dessa har förtecknats för hand eftersom de inte ingår i de uttag som kan göras ur databasen. Sammantaget består urvalet således av 719 artiklar i dagstidningar. Förkortningarna för de tidningar som förekommer finns förklarade i slutet av boken.

Många artiklar skrivs av flera författare, men i sammanställningarna förekommer endast det första namnet. Problemet är vanligt och gör ibland bibliometriska undersökningar till ett trubbigt instrument. Några av debattörerna är således underrepresenterade men dessa är markerade när så är fallet. Det finns också ett antal artiklar som har en lång rad författare: dels gäller detta lobby- och debattartiklar som ofta har 3-5 namn, dels gäller det ett antal inlägg som undertecknats av hundratals personer. Eftersom alla namn inte finns tillgängliga i databasen är det rimligt att betrakta den förra typen som ”flera författare” och den senare typen som ”underskriftsartiklar” vilka bildar en egen kategori. Denna rubriceras ”protest”.

Grundmaterialet har kompletterats dels med ett uttag ur *ArtikelSök* som avser artiklar i periodiska tidskrifter under motsvarande period, dels med en undersökning av forskningspolitiska motioner till riksdagen. Även tidskriftsartiklar förtecknas av *ArtikelSök* och med sökordet ”forskningspolitik” erhålls 312 artiklar under perioden 1979-2001. Data för år 2001 var inte fullständiga vid tidpunkten för uttaget.

Ett annat sätt att mäta den forskningspolitiska debatten är att gå till riksdagsmaterialet. För att få en referenspunkt har antalet motioner till riksdagen som nämner ”forskningspolitik” förtecknats. Motioner till riksdagen är sökbara via Rixlex (http://www.riksdagen.se/debatt/Index.asp) och samma metodik har nyttjats, men här begränsas till utvecklingen under åren 1996-2001. Skälet är att riksdagens arbetssätt har förändrats väsentligt under 1990-talet. I början av decenniet hade riksdagen fortfarande ett stort ansvar för detaljfrågor vid universiteten. Detta avkastade en stor mängd motioner, vilket gör det svårt att jämföra dylika data över tid. Sedan mitten av 90-talet är det rimligt att tänka sig måttet motioner som en avspegling av fältets politisering. Någon separat analys av detta material görs inte i denna uppsats.

Analyserna tar i de flesta fall sin utgångspunkt i hur debatten utvecklats under de politiska mandatperioderna. Vi skiljer inte ut dessa under 1980-talet (litet material), men väl under 1990-talet. Av detta följer att vi får fyra tidsperioder att arbeta med: 80-tal (1979-1991), Per Unckel (1991-1994), Carl Tham (1994-1998) och Thomas Östros (1998-2001). Första veckan i oktober har använts som tidsgräns mellan ministärerna under valåren. När denna periodiserade analys tillämpas bör man hålla i minnet att mandatperiodernas längd har ändrats. Per Unckel var

minister under tre år. Tham arbetade i fyra år och Östros har med utgången av 2001 varit utbildningsminister under drygt tre år.

Debattens allt högre vågor

En första fråga man ställer sig är hur debattintensiteten har utvecklats under den aktuella perioden, från 1970-talets sista år till dagens datum. Aktiviteten inom debattfältet var, som framgår av diagram 1, i högsta grad modest under 1980-talet, och har ökat kraftigt under 1990-talet. Även om det kan hävdas att databasen inte rapporterar alla artiklar under den förra perioden, finns anledning tro att den avspeglade tendensen är korrekt. Frågor kring forskningsorganisation, prioriteringar och forskningsetiska bedömningar har politiserats under 1990-talet och antalet debatterande, reflekterande, rapporterande och ifrågasättande artiklar har vuxit till en nivå som nu verkar ha stabiliserats kring ett 80-tal inlägg per år. I diagrammet har tidskriftsartiklarna adderats till dagspressens artiklar och motionerna ligger i diagrammet som staplar. Intressant är att de olika materialen i viss utsträckning samvarierar över tid. Men tydligt är att mycket mer av den forskningspolitiska diskussionen under 1980-talet fördes i periodiska tidskrifter. Vilka som debatterade och i vilka fora blir redovisat längre fram i uppsatsen.

Diagram 1. Forskningspolitiska artiklar i tidskrifter och dagspress 1979-2001, samt motioner 1996-01.

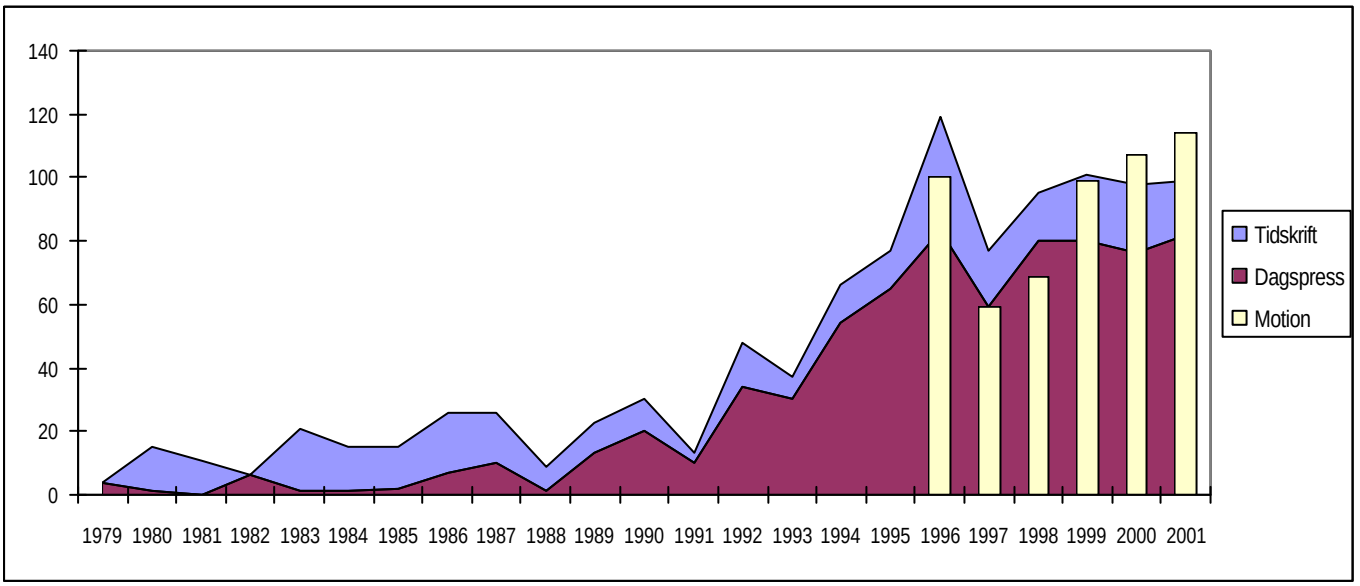

Källa: Artikelsök samt Rixlex.

Debatten under 1980-talet förefaller inte bara vara svag i kvantitativ mening, det är också så att dess innehåll var dessutom betydligt beskedligare och ofta mer beskrivande än normativt (jfr.

Benner 2000). Folkpartiets forskningsminister Jan-Erik Wikström lanserade 1979 den nya forskningspolitiken i UNT. Några år senare skrev Olof Ruin att forskningspolitik inte bara är pengar; ett synsätt som idag förefaller mycket avlägset (ST 18/2 –83). Samma tidning efterlyste året därpå en forskningspolitik ”i Erlanders anda”. Först ett par år senare förekommer rubriker som ”Befria forskarna” och att forskningspolitiken bör tas ner på kontorsnivån, vilket benämndes ”xeroxmaskinnivå”. Möjligen antyder detta ett behov av att få beskriva den ekonomiska situationen på institutionsnivå vid universiteten. Pengar är det centrala forskningspolitiska medlet: ”Forskare får 2 miljarder” meddelade DN 1987, men professor Leif Lewin debatterade propositionen i kritiska ordalag i SvD (21/2 –87). Ett år senare var Lewin åter i debatten och hävdade att den svenska forskningen var hotad. Terminologin är densamma som i protestskrivelserna under perioden 1996-1998, men den berörde i första hand arbetsfördelningen mellan undervisning och forskning. Bo Rothstein gjorde 1991 sin debut i materialet med en artikel om svenska forskares låga mobilitet. Någon enstaka naturvetare höjde sin röst för ökade resurser till grundforskningen (Dagens Industri 21/1 1991).

Bildtregeringens forskningspolitik under perioden 1991-1994 medförde att artiklar med protester och kritik började förekomma. Den moderata ministern Unckel drog bland annat på sig kritik för förslaget att lägga ned Forskningsrådsnämnden, vilket skapade oro under hösten 1992. Birgitta Odén skrev en uppmärksammad artikel i ämnet. Under samma år uppstod en debatt om Sveriges lantbruksuniversitet och frågan om humanioras ställning gjorde att skribenter som Lars Lönnroth, Sven-Eric Liedman och Tore Frängsmyr reagerade mot forskningspolitiken. Samtidigt började ett näringspolitiskt perspektiv komma fram i debatten där det talades om industrirelevans och om strypta resurser för sådan forskning. Ett tema som mera sällan berördes under 1980-talet var frågan om forskningens frihet och hur universitetens organisation borde ändras, men under de här åren förekom dessa frågor i flera inlägg. Mot slutet av perioden kopplades löntagarfonderna till forskningspolitiken och Lena Hjelm-Wallén gjorde i juni 1993 debut som dagstidningsdebattör i forskningspolitiska frågor. Tillkosten av forskningsstiftelserna bidrog till ett intensifierat åsiktsutbyte och förslag till hur resurserna skulle nyttjas vädrades på tidningarnas debattsidor. Under den här perioden publicerades i snitt 35 artiklar per år.

Carl Tham tillträdde som utbildningsminister hösten 1994 och fick snart ta emot allehanda förslag om vad som borde göras. Antalet artiklar i stiftelsefrågan ökade påtagligt och fortsatte således att vålla strid. Jämställdhetstemat som etablerats under Unckels period, men i relativt blygsamma former, intensifierades väsentligt under 1995. Till följd av avslöjanden om forskningsrådens behandling av kvinnliga sökanden till forskarassistenttjänster (Wennerås och Wold i DN januari 1995) följde ett stort antal inlägg. Därefter förflöt en lång period då

finansieringsfrågorna helt tog överhanden. Vårpropositionen 1996 som varslade om nedskärningar i fakultetsanslagen, rådsanslagen och anslagen till sektorsmyndigheter, blev till en stridssignal för många intressenter. I oktober började de första protestartiklarna att publiceras. En grupp bestående av 99 forskare anklagade regeringen för ”förakt” mot forskningen. I november var det 599 biomedicinska forskare som menade att forskningspolitiken var ”genant” (båda artiklarna i DN).

Det förekom en rad försök att försvara de socialdemokratiska förslagen (t.ex. av riksdagsmannen Bengt Silverstrand i Arbetet), men huvudintrycket av debatten – om man ser till dess omfång – är att politiken kritiserades och att förtroendet mellan forskare och politiker bröts ned. Under 1998 tillkom flera reformer (t.ex. forskarutbildnignen) som gjorde att debattklimatet fortsatt hettade till: forskarutbildningsreformen och utbyggnaden av de regionala högskolorna är två teman som kan nämnas. Thamperioden avslutades med ytterligare protester, bland annat genom ett upprop undertecknat av 314 forskare, som hävdade att landet ohjälpligt halkade efter till följd av nedskärningarna i högskolesektorn (DN september 1998). Angreppen på politiken fortsatte och Thorsten Nybom satte den 4 oktober en eftertrycklig punkt med artikeln ”Monumental maktarrogans” (SvD). Debattklimatet kan bäst karakteriseras med iakttagelsen att årssnittet ökade till 74 artiklar per år. (Läs vidare om 1990-talets forskningspolitiska utveckling i Benner 2001, s. 156 ff.)

Thomas Östros ministerperiod inleddes med att utredningen *Forskning 2000* lämnade sitt betänkande och detta statliga betänkande skapade en verkligt omfattande debatt. Eftersom utredningen framstod som forskarvänlig, tonade för en tid de kritiska inlägg bort som kommit från forskare och istället trädde myndigheter och näringsliv fram med sin oro för den samhälls- och näringslivsrelevanta forskningen. Tvärvetenskap och regionala resurser diskuterades, men de enskilda sakfrågorna blev allt mer sällan ett inslag i artikelfloran. Märkbart är att politikern Östros både öppnade debatter och flitigt deltog i efterföljande meningsutbyten. Han besvarade även många inlägg i landsortspressen. Efter reformen av myndighetsorganisationen har en debatt om de totala resurserna för statlig forskning blommat upp och den fortsätter med stor sannolikhet under 2002. I DN i september ett år före valet 2002 aviserar medicinska forskare en förhoppning om att en borgerlig regering skall satsa mer resurser på grundforskning inom deras område. Moderaterna har även motionerat i frågan. Det antyder att forskningspolitiken även under den närmaste framtiden kan förväntas vara ett brännbart ämne.

Åren med Östros har inneburit att antalet debattartiklar stabiliserats på en jämförelsevis hög nivå: 89 artiklar per år. Om det under Unckels tid startade ungefär fem debatter per år, har det ökat till tio under Tham, för att stiga till nästan femton debatter per år under Östros tre första år. En

aspekt av denna utveckling är allt fler artiklar är repliker och förtydliganden på inlägg som publiceras. Relationen mellan antalet artiklar och efterföljande debatt framgår av diagram 2 där den undre kurvan redovisar artiklar exklusive efterföljande debatt och den övre kurvan anger summan av artiklar och repliker. Det innebär att gapet mellan den undre och övre kurvan kan anses illustrera lusten att reflektera kring och debattera mot inlägg som publicerats. Tydligt är att detta gap har ökat eftet 1998, och utbildningsministern förefaller själv vara en del av fenomenet.

Diagram 2. Antal artiklar samt totalt antal inlägg, inklusive repliker (N=719).

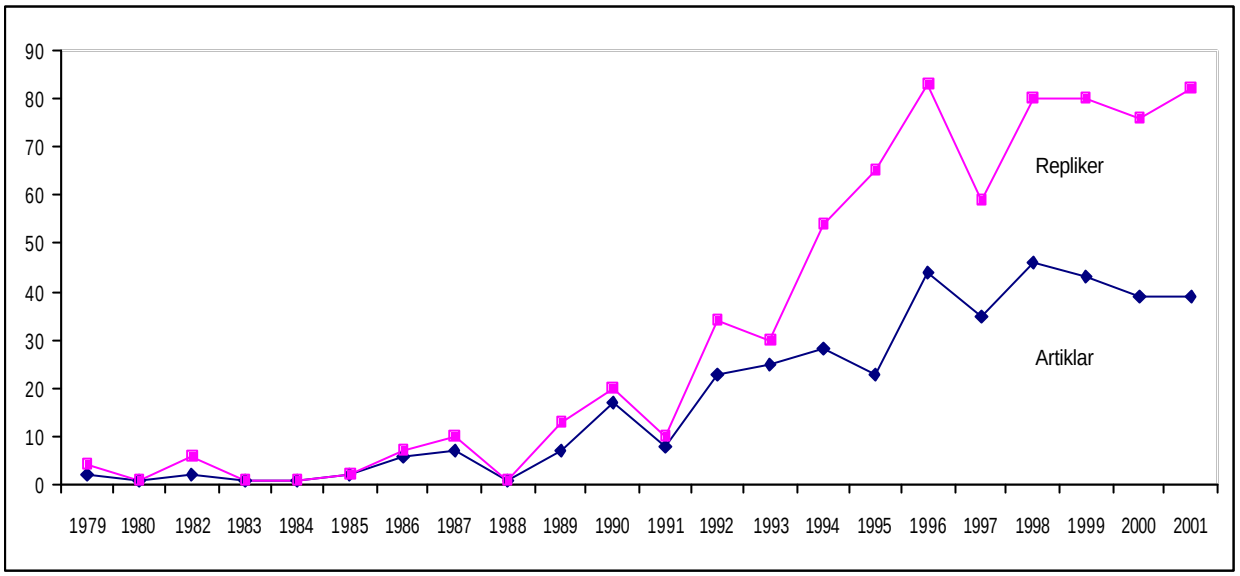

Källa: ArtikelSök

Tidskriftsartiklarna

Antalet artiklar i periodiska tidskrifter följer inte samma kurva som dagstidningarna (se diagram 1), även om bilden är konsistent med den som framträder för dagstidningarna under 1990-talet (dvs. en märkbar ökning från decenniets början). Men antalet artiklar är förhållandevis högt under 1980-talet och det finns anledning att se närmare på vad som diskuterades i tidskrifterna. Några av de teman i debatten som är framträdande och som förefaller tidstypiska skall uppmärksammas.

Under decenniets första hälft var det vanligt att publicera artiklar i frågor om forskningsplanering: ”Bör forskningens styras?” undrade *Kemisk tidskrift*, och Olof Ruin skrev ett principprogram för forskningen i *Tiden*. ”Vem styr sektorsforskningen” var en annan variant på detta forskningsideologiska tema. ”Vi måste välja den forskning vi vill ha”, hävdade Hans Landberg i *Administrations-TEMA*, medan *LO-tidningen* upplät sina spalter åt Nils Bolding för en artikel i ämnet ”Ansvar för forskningspolitiken”. Vid mitten av 80-talet förekom en byråkratiseringsdebatt och dessutom fortsatte den allt mer kritiska diskussionen om

sektorsforskningen. Ett antal myndighetsföreträdare gick in i debatten och försvarade sektorsidén. Samtidigt publicerades en rad artiklar som behandlade frågan om bristande resurser till grundforskningens, vilket blev till ett ledmotiv under resten av årtiondet. Det regionala temat glimtade fram, men viktigare var att näringslivsintresset började artikuleras i flera tidskrifter (*Ny teknik, Livsmedelsteknik, Kemisk tidskrift, Läkartidningen*).

Med denna schablonartade genomgång övergår uppsatsen till att helt och hållet koncentrera intresset till dagspressens artiklar.

Forum för forskningspolitisk debatt

Vi har konstaterat att debattviljan har ökat, men i vilka specifika typer av fora förs debatten? Hur ser relationen ut mellan storstadstidningar och landsortspress? Är det några särskilda tidningar som upplåter sitt utrymme för debatter i dessa ämnen? Är debatten koncentrerad eller utspridd?

Svaret på dessa frågor är enkelt: Ett fåtal dagstidningar står för merparten av debatten. I de sex största dagstidningarna (av de 26 som förekommer) finns mer än 80 procent av debatten. Till dessa räknas Svenska Dagbladet (SvD), Dagens Nyheter (DN), Upsala Nya tidning (UNT), Sydsvenskan, Göteborgsposten (GP) och Arbetet i nämnd ordning efter antal artiklar. Nära nog hälften av alla artiklar förekommer i de två stockholmstidningarna SvD och DN. Det finns därför anledning att tala om en koncentration till ett fåtal fora. Denna tendens blir dessutom allt tydligare under den studerade tidsperioden.

För att illustrera detta har materialet delats ini två perioder som skiljs åt med avseende på debattintensitet. Fram till och med 1993 var den låg och från och med 1994 har den varit relativt sett hög. Mellan dessa båda perioder har landsortspressen (19 dagstidningar) ökat antalet artiklar med en faktor två, medan de sex stora har ökat med en faktor tre (se diagram 2). Också inom de sex stora har det skett en märkbar koncentration till huvudstadspressen. Medan SvD och DN stod för 30 procent av de sex stora under den förra perioden, ökade de sin andel av debatten till 55 procent under den andra perioden.

Diagram 2. Antal forskningspolitiska artiklar i storstadspressen fördelade på två perioder (N=400).

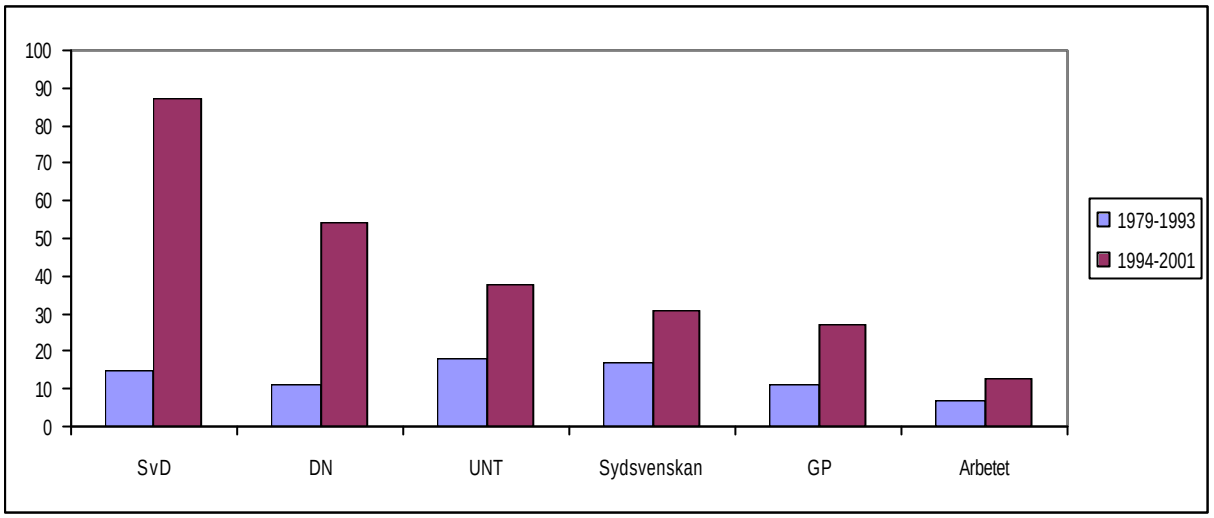

Källa: ArtikelSök

Denna koncentrationsprocess kan delvis förklaras av forskningsfrågornas successiva politisering under 1990-talet. Området har blivit en allt viktigare del av kritiken mot regeringens politik. Svenska Dagbladet har sedan 1994 framträtt som ett centralt forum för den forskningspolitiska debatten. Jämfört med sin huvudstadskollega DN har tidningen nästan dubbelt så många artiklar under den senare perioden. Med några få undantag har dock debatten, som framhållits ovan, inte förts i direkt partipolitiska termer. I diskussionen ges dock positioner och argument som på olika sätt är kopplade med – och förhåller sig till – den partipolitiska utvecklingen. I detta sammanhang bör understrykas att antalet artiklar inte är ett mått på det genomslag som tidningens artiklar får på andra debattörer. En sammanställning av de artiklar som, enligt författarens subjektiva mening, haft betydelse för den forskningspolitiska utvecklingen ger debattsidan på DN ett klart försteg (se appendix).

Analysen kan förfinas om hänsyn tas till antalet artiklar per år under de olika, politiskt avgränsade perioderna (ministärerna). I storstadspressen (sex tidningar) framträder flera olika mönster för dagstidningarnas engagemang i dessa frågor (se diagram 3). Publiceringen av forskningspolitiska artiklar i DN ökar under Thams period och fortsätter på den nivån. Huvudstadskollegan SvD går från en hög aktivitetsnivå redan under Unckelperioden till en kontinuerlig ökning och har under Östros period nästan dubbelt så många artiklar per år med rapportering, reflektion och debatt kring forskningen. Sydsvenskan uppvisar en svag ökning medan UNT ser ut att i större utsträckning ha upplåtit spalterna för debatt under Unckels period än under hans efterträdare.

Diagram 3. Antal forskningspolitiska artiklar per år i de sex stora fördelade på perioder (N=400).

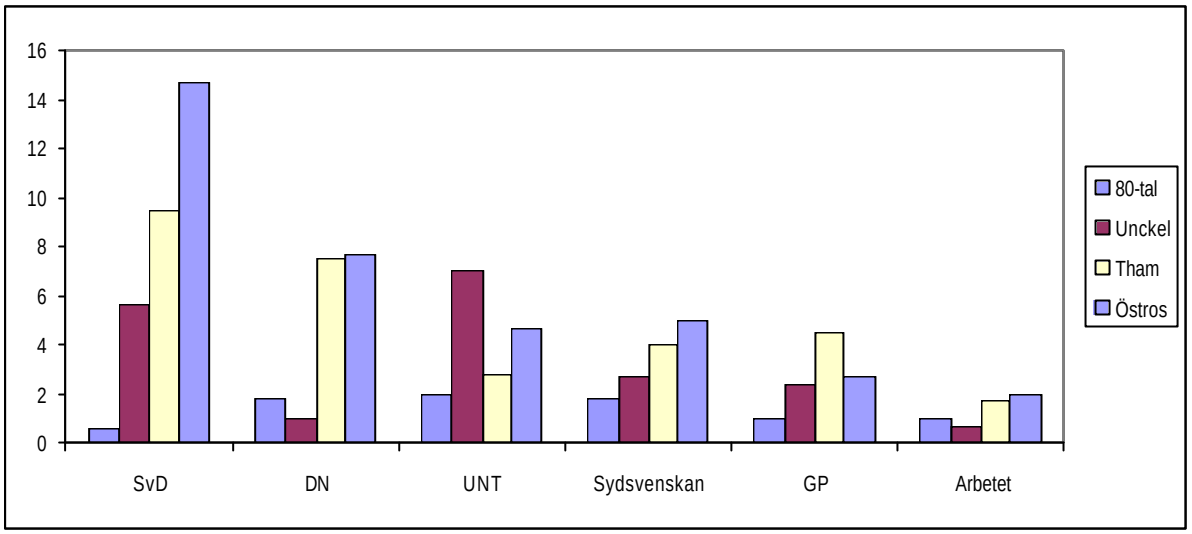

Källa: ArtikelSök

Tabell 1. Antal debattartiklar som givit upphov till repliker och kommentarer.

Tidning	80-tal	Unckel	Tham	Östros	*Totalt*
Arbetet			5	1	6
DN	3	2	7	12	24
GP	2		5	1	8
SvD	1	6	12	13	32
Sydsvenskan	2	1	2	2	7
UNT	2	4	5	6	17
Totalt	10	13	36	35	94

Fokuseras intresset till det mätbara är det dock tydligt att SvD i synnerhet är ett debatterande organ, i så måtto att artiklar publicerade i tidningen ger upphov till många efterföljande inlägg. Det är i SvD som ett stort antal debatter startats. Tidningen förefaller också ha verkat för en vidgad debatt kring forskningspolitiken.

Databasen kan således användas för att beskriva hur tidningarna fungerar som forum för meningsutbyten och replikväxlingar. I tabell 1 framkommer hur denna aspekt är fördelad över tid och i förhållande till de större tidningarna. Märkbart är att också DN är ett viktigt forum i detta avseende. Räknat på detta sätt kan hävdas att den forskningspolitiska debattscenen under senare delen av 1990-talet övertagits av huvudstadspressen och att den om inte försvunnit dock legat relativt stilla och i något fall stagnerat i övrig storstadspress.

Diagram 4. Antal artiklar under två perioder (replik er medräknade). N= 719 artiklar

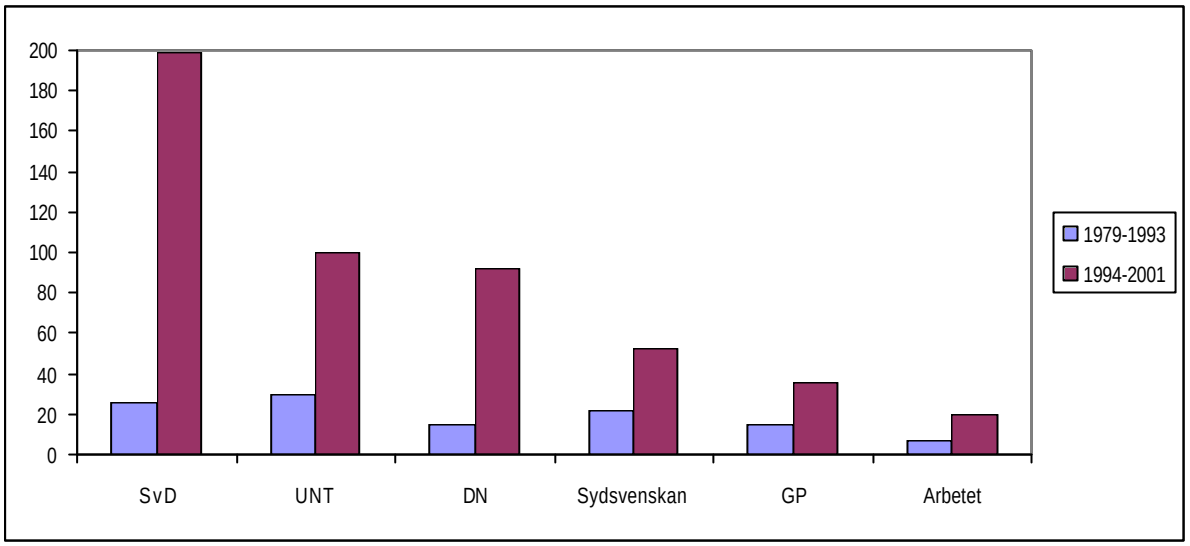

Källa: ArtikelSök

Detta resultat motsägs dock av en analys som infogar replikväxlingarna och kommentarerna i beräkningen. Detta görs i diagram 4. När replikerna tas med blir det ännu tydligare att SvD har en stark funktion som debattforum. Tidningen har dubbelt så många forskningspolitiska artiklar införda som den tidning som kommer närmast. Intressant är att Upsala Nya Tidning, med den här metoden, träder fram som ett viktigt organ för den de intensiva replikväxlingar och debatter som akademiker kan bidra till, något som bör kunna förklaras med hänvisning till Uppsala universitet. Under perioden sedan Thams tillträde har UNT haft en lika stor andel av debatten som landets största morgontidning (DN).

Mönstret förändras inte nämnvärt om materialet fördelas över mandatperioderna (se diagram 5). Det är uppenbart att alla tidningar inom storstadspressen ställde sina spalter till förfogande under den period Tham ingick i regeringen. Iögonfallande är också att den här typen av forskningspolitisk debatt mestadels förs i tre tidningar – SvD, UNT och DN. De är i en klass för sig och en förklaring till detta ges under nästkommande rubrik.

Diagram 5. Antal forskningspolitiska artiklar per år (repliker medräknade). N= 719 artiklar

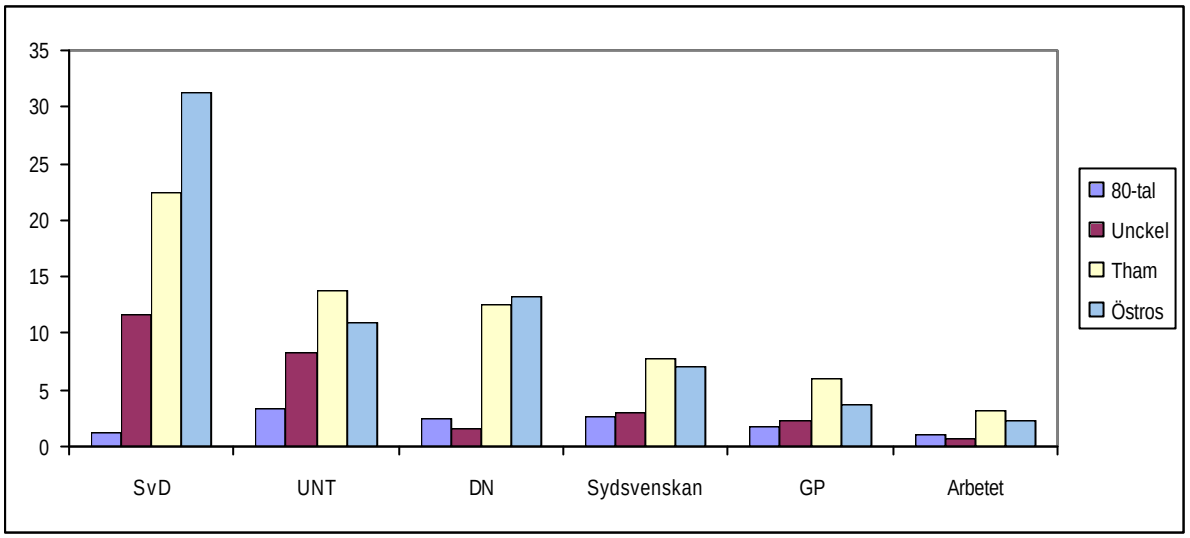

Källa: ArtikelSök

Debattörerna

Tendensen att ett fåtal aktiva personer påverkar och dominerar debatten blir särskilt tydlig när materialet analyseras på individnivå. Ett litet antal debattörer representerar en påtagligt stor andel av den samlade artikelproduktionen. Personer (och institutioner) som har det gemensamt att de medverkat med minst fem artiklar under perioden 1979-2001 står för mer än en fjärdedel av av samtliga inlägg i urvalet (719 artiklar). Gruppen utgörde facto inte mer än tre procent av det totala antalet författare. Beräkningen bygger här på att ”underskriftsartiklar” räknas som en författare, även om de i sig representerar flera hundra personer. Dessa protestartiklar är sannolikt av stor betydelse för debattens utveckling och har också kommit att publiceras i kritiska skeden av den politiska utvecklingen, till exempel i samband med 1998 års val (jfr. Benner a.a.). Vidare har varje ledarredaktion vid tidningarna räknats som en kollektiv författare.

Den skeva fördelningen framgår också av att tio procent av de aktiva författarna står för nära nog hälften av antalet artiklar i undersökningen. Har detta förändrats över tid? Med utgångspunkt i den använda periodindelningen i lågintensiv (1979-1993) och högintensiv (1994-2001) forskningspolitisk debatt är det tydligt att det sker en kraftfull förändring. Under den förra perioden var den mest aktiva tiondelen av debattörerna ansvariga för drygt en fjärdedel av artiklarna. Under den andra perioden hade motsvarande grupp ökat till två femtedelar av artiklarna.

Görs samma analys med avseende på ministerperioderna under 1990-talet, framkommer att det skett en förändring från Unckelperioden till de båda socialdemokratiska ministärerna. Tendensen att några få författare säger sin mening många gånger blir märkbar under Tham och Östros.

Analysen demonstrerar att ett litet antal personer nu står för en stor andel av den forskningspolitiska debatten. Låt oss se närmare på vilka som ingår i den mest aktiva gruppen. Hur är debattörerna fördelade med avseende på vetenskapsområden? Vilka universitet gör sin röst gällande? Det är frågor som kan besvaras av vårt material. Däremot är det svårt att närmare redogöra för vilka forskningspolitiska perspektiv som kommer till uttryck eftersom det fordrar en innehållslig analys.

Tabell 2 redovisar uppgifter om de tjugoen författare (eller motsvarande) som förekommer med minst fem artiklar under hela perioden. Den utgör således en lista över de mest aktiva debattörerna. Flera författare förekommer i tre varianter: Den första är dagstidningarnas ledarskribenter. De behandlas här som en författare per tidning, vilket kanske får anses vara en svaghet i metoden. Vidare finns här kategorin ”protest”-artiklar, vilket åtminstone illustrerar hur pass vanligt förekommande dessa har varit. Kategorin ”flera förf.” består mestadels av företrädare för organisationer eller andra tillfälliga grupperingar som bedriver olika former av informations-, upplysnings- och lobbyarbete, t.ex. i studentfackliga och näringspolitiska frågor.

Tabell 2. De 21 flitigaste debattdeltagarna 1979-2001(N=719 artiklar)

Namn	Position	Universitet	Vetenskapsområde	Antal inlägg
Östros, Thomas	pol (s)	-	-	23
Tham, Carl	pol (s)	-	-	21
Frängsmyr, Tore	prof.	Uppsala	Humaniora	16
Protest	[prof]	-	Flera	11
Rothstein, Bo	prof.	Göteborg	Samhällsvet	11
Unckel, Per	pol (m)	-	-	11
Lewin, Leif	prof.	Uppsala	Samhällsvet	10
Gustavsson, Sverker	prof.	Uppsala	Samhällsvet	9
Silfverstrand, Bengt	pol (s)	-	-	9
Bjereld, Ulf	prof.	Göteborg	Samhällsvet	8
Kullander, Sven	prof.	Uppsala	Naturvetare	6
Liedman, Sven-Eric	prof.	Göteborg	Humaniora	6
Lönnroth, Lars	prof.	Göteborg	Humaniora	6
Modéer, Camilla	övriga	-	-	6
Flera förf. (ej protest)	övriga	-	-	6
Strömholm, Stig	rektor	Uppsala	Juridik	6
SvD	press		-	6
DN	press		-	6
Bill, Per	pol (m)	-	-	5
Björnsson, Anders	press	-	Humaniora	5
Leijonborg, Lars	pol (fp)	-	-	5

På listan i tabell 2 förekommer för den forskningspolitiskt intresserade idel kända namn. Överst återfinns två socialdemokratiska politiker, vilka under de två senaste valperioderna skrivit ett stort antal debattinlägg. Till synes har de mer medvetet än tidigare ministrar använt dagspressen som förmedlingsorgan när nya initiativ och handlingslinjer har beslutats. Utbildningsdepartementet talar numera i allt högre utsträckning till forskarsamhället via debattsidorna i DN och SvD. Att gå i svaromål är något som kännetecknar Östros vilket har givit honom listans tätposition som den mest aktive debattören under perioden. I övrigt innehåller den fyra politiker vilket gör att nästan en tredjedel består av riksdags- och regeringspolitiker.

Professorerna är annars listans dominanter, vilket knappast förvånar: Forskningspolitiken påverkar deras arbetsvillkor och är det fält som i högsta grad reglerar deras vardag. Intressantare är då att listans professorer kan sägas företräda en relativt liten del av den svenska forskningen och de universitet där denna forskning bedrivs. Här syns märkbart att den forskningspolitiska debatten behärskas av några få universitet och några enstaka professorer, vilka hämtar sina erfarenheter och sitt perspektiv från den samhällsvetenskapliga eller humanistiska forskningen. Kanske skiftar inte frågeställningarna mellan universiteten eftersom området handlar om generella och principiella frågor. Något som säkert stimulerar de statsvetenskapliga professorernas vilja och kapacitet att delta i diskussionen.

Det sista steget i analysen är att se närmare på de femtio mest aktiva debattdeltagarna och hur de fördelar sig på kategorier som kön, samhällsposition, universitetsort och partitillhörighet (se tabell 3). Även denna grupp domineras av två kategorier: professorer från landets större universitet utgör hälften och av de resterande tjugofem debattörerna tillhör femton den partipolitiska kategorin. Endast fem av de stora universiteten är representerade och huvudstadens tre stora universitet lyser med sin frånvaro. Varken SU, KTH eller KI tycks ha ”företrädare” intresserade av att träda fram i den forskningspolitiska debatten. Inte heller LiU är med på listan över dem som står för mer än 40 procent av den forskningspolitiska debatten. Uppsalas starka position blir än tydligare med denna analys. Riksdagspartierna är med ett par undantag – c och mp – representerade och där finns även grupper som statliga tjänstemän och organisationsföreträdare.

Tabell 3. Kategorifördelning bland de 50 mest aktiva forskningspolitiska debattörerna.

Grupp	*Antal*	*Grupp*	*Antal*	*Grupp*	*Antal*
prof UU	11	pol (s)	3	prof CTH	1
press	6	prof UmU	2	prof (utl)	1
prof GU	5	pol (fp)	2	pol (v)	1
pol (m)	4	org	2	pol (kd)	1
tjm (stat)	4	forsk	2	org (när)	1
prof LU	3	prof VU	1	**Summa**	**50**

Framförallt är det tydligt att teknikvetenskapliga forskare avstår från att delta i den forskningspolitiska debatten. Professor Bengt Kasemo, CTH finns dock bland de 50 mest aktiva och naturvetarnas Sven Kullander gör sällskap med NFR:s dåvarande huvudsekreterare Gunnar Öquist på listan. I övrigt kan noteras ett par rektorer, några få politiker, journalister och enstaka forskare.

Naturvetarna är starkt representerade genom sina ”underskriftsartiklar”, vilka till synes mycket effektivt fört ut ett budskap på den politiska scenen. Tillämpade och näringslivsinriktade forskare ser inte ut att ha tagit besväret att debattera forskningspolitiken med någon större intensitet och kontinuitet.

På listan över de mest aktiva debattörerna finns en kvinna (Modéer). Visserligen förekommer fler i debatten men då som andranamn, t.ex. statsvetaren Marie Demker, GU, vilken ofta skriver tillsammans med Ulf Bjereld, något som databasen inte fångar upp. Går vi längre ned på listan finns där åtta kvinnor bland 50 i topp och av dessa är tre politiker, Beatrice Ask (m), Yvonne Andersson (kd) och Margitta Edgren (fp). Med något undantag är kvinnorna i övrigt inte särskilt aktiva på det här fältet.

Av analysen framträder ett mönster i det forskningspolitiska samtalet. Några grupper är väl representerade medan andras synpunkter inte kommer fram. I en framtid som alldeles säkert kommer att bestå av krav på ekonomiska prioriteringar och omläggningar av riktlinjerna för högskole- och forskningspolitiken framstår det som angeläget att många olika perspektiv kommer till uttryck i diskussionen. Dessutom förefaller det som att den kritiska debatten om forskningens roll i samhället har alldeles för små möjligheter att fånga upp nya och annorlunda perspektiv så länge vissa aktörskategorier har en så dominerande ställning. Kanske den nya forskningspolitiska veckotidningen *Dagens Forskning* medföra att dessa förhållanden ändras till förmån för en bredare och mer innehållsrik debatt.

Referenser

Litteratur

Benner, Mats 2000: ”Den enfaldiga forskningspolitiken – en problemdiskussion”, *Universitetetsvärlden: Bidrag till den forskningspolitiska debatten.* (Red.) M.Fridlund & U. Sandström. Stockholm: SNS förlag, s. 94-105.

Benner, Mats 2001: *Kontrovers och konsensus: Vetenskap och politik i svenskt 1990-tal.* Nora: NyaDoxa/SISTER rapport 1.

Sandström, Ulf 1999: ”Forskningspolitik nedifrån och upp” *Forskningspolitisk inblick: Erfarenheter och analyser från Linköpings universitet.* (Red.) U. Sandström. Linköping: Linköpings universitet, s. 9-22,

Appendix: Tjugoen inflytelserika debattartiklar om forskningspolitik under 1990-talet.

Artikel	Författare	Tidning och publiceringsdatum
Tre professorer anklagar regeringen för röstfiske: "Politisk taktik stryper biomedicinen”	Lundgren, Ove	DN 2001-09-09
Medicinforskningen allvarligt hotad	Wrange, Örjan	SvD 2001-03-05
Den fria forskningen hotas från två håll.	Frängsmyr, Tore	SvD 2001-01-03
Sluta straffa forskning i Stockholm!	Sörlin, Sverker	DN 2000-04-05
Sverige bör satsa på grundforskning.	Östros, Thomas	SvD 1999-04-22
Forskning 2000 ger grunden.	ledare	DN 1999-02-22
Forskningspolitiken måste ges ny inriktning.	Hagström, Stig	SvD 1998-11-09
Monumental maktarrogans.	Nybom, Thorsten	SvD 1998-10-04
”Vi halkar ohjälpligt efter”: 314 professorer angriper forskningspolitiken.	Protest	DN 1998-09-16
”Forskarkåren i chocktillstånd": 93 professorer i upprop mot Carl Thams besparingar.	Protest	DN 1998-06-03
”Forskning raderas ut": professorer dömer ut Carl Thams utredning: Delar av grundforskningen skrotas.	Protest	DN 1997-04-29
”Genant för Sverige, Tham!": 599 biomedicinska forskare i upprop.	Protest	DN 1996-11-17
”Förtroendekris för forskningen": skandalerna kring forskningsråden har skapat misstro mot vetenskapssamhället.	Strömholm, Stig	DN 1995-08-19
Forskarelit ger miljoner åt sig själv: sju av tio styrelseledamöter har bidrag.	Hygstedt, Björn	SvD 1995-06-28
"Därför forskar inte kvinnor": undersökning visar att män med låg eller obevisad kompetens får deras forskningstjänster.	Wennerås, Christine & Wold, Agnes	DN 1995-01-22
Forskningsgrupper vid universiteten i fara: Tjänster flyttas över men inte resurser.	Frängsmyr, Tore	SvD 1994-02-10
Forskningen bantas.	Bondjers, Göran	GP 1993-05-28
Vingklippt elitforskning.	Rutberg, Lars	Sydsvenskan 1993-05-19
En ny forskningspolitik	Eriksson, Håkan	UNT 1992-10-22
Per Unckels glada kupp: ett lappkast i svensk forskningspolitik.	Odén, Birgitta	Sydsvenskan 1992-02-10
Inaveln på högskolan.	Rothstein, Bo	Sydsvenskan 1991-01-09

Anm: Denna lista är författarens rent subjektiva urval.